

IZVEŠTAJ SA SASTANKA MREŽE ŽENA U CRNOM

Od 8 do 10 februara u Banji Vrujci je održan redovni sastanak Mreže Žena u crnom Srbije. Na sastanku je bilo prisutno 75 aktivistkinja i aktivista iz 25 gradova i to:

- *Bosna i Hercegovina* - Sarajevo, Tuzla (Žene Srebrenice),
- *Crna Gora* – Pljevlja (Bona Fide), Herceg Novi/Kotor (Anima),
- *Hrvatska* – Zagreb (Centar za žene žrtve rata) i Split (Domine),
- *Slovenija* – Maribor/Ljubljana (Ženski lobi Slovenije),
- *Srbija* - Vlasotince, Leskovac, Dimitrovgrad, Pirot, Zaječar, Kraljevo, Kruševac, Niš, Novi Sad, Novi Bečej, Bajina Bašta, Prijepolje, Doljevac, Zrenjanin, Pančevo, Šabac, Bela Reka, Sombor, Beograd.

Na početku su predstavljene **u slici i reči** aktivnosti u okviru Mreže Žena u crnom, između dva redovna sastanaka. Navedeno je da je tokom 2012 godine bilo 33 uličnih akcija, sa oko 1.400 učesnika i učesnica, 15 odlazaka na mesta zločina (11 samo u BiH, sa 144 aktivistkinja i aktivista). Takođe, Žene u crnom su 38 dana pratile suđenja optuženima za ratne zločine i članovima klerofašističkih grupa. Bilo je reči i o solidarnosti Žena u crnom, njihovoj podršci žrtvama, bez obzira na to da li su ratne ili mirnodopske (ubistvo dvojice gardista u Beogradu, pogibija 16 zaposlenih u RTV Srbije 1999.). Govorilo se i o nastavku rada na primeni Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN u Srbiji, zatim o prikupljanju potpisa za peticiju o pristupanju Srbije Konvenciji o zabrani korišćenja kasetne municije. Prikazane su knjižice i mape koje su Žene u crnom izdale u okviru projekta „Feminističko mapiranje i to: knjižice Užice i Bajina Bašta iz ženskog ugla“ i „Leskovac iz ženskog ugla“, te dve mape vezane za Beograd – „Beograd iz ženskog ugla“, kao i on line mapa na sajtu Žena u crnom.

Pod naslovom „**Aktivistička umetnost**“, prikazani su dokumentarni filmovi Grupe za video aktivizam Žena u crnom pod naslovom „Bijele trake“, „Pamtimo“ - performans o žrtvama ratnog silovanja u BiH, „Oluja - Pamtimo!“ akcija koju su organizovale ŽuC i Udruženje građana Žene Srebrenice iz Tuzle, „Sve smo mi Pussy Riot“ o performansu ŽuC-a i Act Women, „Umjesto očajanja, kreativna pobuna“ o susretu umetnica/aktivistkinja Dah teatra i aktivistkinja ŽuC-a iz Beograda i žena iz Ženske romske mreže Banata, koje su predstavile svoje kulturno nasleđe kroz pesme i igre, „Priznajem!“ akcija ŽuC-a povodom Međunarodnog dana akcija protiv fašizma i antisemitizma, te video spot o Ženskom sudu.

Staša Zajović i Snežana Tabački su podsetile na pretnje i pritiske klero-fašističkih i desničarskih organizacija u Srbiji, pre svega organizacije „Naši“, koja je početkom novembra objavila tzv. **crni spisak dvadesetak NVO** čiji rad treba zabraniti. Ukazano je da se ne radi samo o represiji države, već i o pritiscima koji dolaze od strane produženog kraka države, kao što su „Naši“. Po rečima Staše Zajović, to je takozvana „Crna internacionala“, koja dolazi iz Rusije i dobija novac direktno od Putina, a podrazumeva razne vrste represija nad braniteljicama ljudskih prava. Zato Žene u crnom imaju političku i feminističku obavezu da se solidarišu sa ženama iz „Pussy Riot“, Naime, na spisku „našista“ su se, pored onih koje su još iz vremena devedesetih, na udaru režima i nacionalističkih grupa, našle po prvi put i Rekonstrukcija Ženski fond i Autonomni ženski centar. Time se „crna lista“ ranije povezivana sa organizacijama za zaštitu ljudskih prava proširila i na ženske, feminističke organizacije (Autonomni ženski centar drži mrežu žena protiv nasilja u čitavoj Srbiji, a Rekonstrukcija Ženski fond podržava ženske organizacije). Reagujući na ove pretnje, većina grupa sa „crne liste“ su održale više sastanaka i solidarno se dogovorile da jedne druge

zastupaju. Kao rezultat zajedničkih sastanaka pripremljena je Deklaracija, u kojoj je, između ostalog, zatraženo da država braniteljima/kama ljudskih prava pruži adekvatnu i delotvornu zaštitu, da se državne institucije javno oglase i osude čin javne stigmatizacije i linča organizacija za ljudska prava i medija, te spreče dalje protivustavno delovanje organizacija koje šire mržnju i netrpeljivost. Budući da vlasti nisu reagovala na Deklaraciju, organizacije sa “crne liste” su uputile i Apel *specijalnoj izvestiteljki Ujedinjenih nacija za zaštitu braniteljki ljudskih prava i prvim sekretarima ambasada Velike Britanije i Švedske u vezi sa primenom Evropskih smernica za zaštitu braniteljki ljudskih prava, u kom su zatražile da utiču na vlasti u Srbiji da primene Deklaraciju o zaštiti branitelja/ki ljudskih prava, usvojenu od strane UN, 08 marta 1999. te evropske smernice, i time, branitelje/ke ljudskih prava, zaštitite od svih oblika diskriminacije.*

Potom su učesnice i učesnici pozvani da se osvrnu na neka pitanja, kao što su: *koja je svrha represije?, da li je to odvracanje aktivistkinja?, da li je nakon talasa represije i nakon velikih prekomponovanja političke scene, nepoštovanja izborne volje na lokalnom nivou, došlo do nekih promene za aktivistkinje?, kakvo je zastrašivanje u manjim sredinama?, da li je to vrsta denunciranja ili javnog sramoćenja žena? itd.*

U diskusiji je istaknuto sledeće:

Staša Zajović: “Mi veoma često plenarno razgovaramo o svemu tome u našoj organizaciji. Bile smo po velikim pritiskom, nakon oslobađajuće presude hrvatskim generalima, Gotovini i Markaču, kao i Haradinaju. Razgovarale smo dugo u plenumu i postigle novu vrstu konsenzusa. To je značilo da ne moramo sve da mislimo isto, ali da ni jedna od nas ne treba da bude zakinuta da izrazi svoje mišljenje. Konsenzus nije samo jedinstvo, nego i prostor za različito mišljenje. Ne treba da se plašimo da u našim grupama plenarno razgovaramo o nekim stvarima. Neophodno je da se uzajamno solidarišemo, imamo veliku obavezu da se podržavamo”.

Ivana Ristić, Žene za mir, Leskovac: “U našu organizaciju je došla žena, koja radi u privatnoj firmi. Razbolela se, a nakon bolovanja više nisu hteli da je vrata na posao. Pitala je šta da radi? Krenule smo od vrata do vrata. U jednom trenutku mi je rečeno ‘ti mala, ti se smiri’. U okviru naše grupe nismo o tome razgovarale. Smatram da ne nailazimo na podršku, pa smo počele javno da govorimo o problemima. Obratile smo se pismeno gradonačelniku za pomoć”.

Anelija Dimitrova, Nezavisni ženski centar, Dimitrovgrad: “Mi u Dimitrovgradu nemamo problema, jer je na vlasti Demokratska stranka, u koaliciji sa Socijalističkom partijom Srbije. Očekujemo da nam finansiraju zakup kancelarije. U našoj organizaciji o svemu pričamo. Niko nam ne pretili. Predsednik opštine je prvi koji je potpisao peticiju protiv upotrebe kasetne municije. Podržavaju nas i lokalni radio i televizija. Televizija snima svaku našu akciju”.

Nada Dabić, Esperanca, Novi Sad: Kod nas je zamro civilni sektor. Nešto još uspeva da radi, kao što je „Vojvođanski klub“. Javni prostor nam je zabranjen. Imamo autocenzuru. U Novom Sadu postoji „AFANS“. To je mlada grupa, protiv koje se trenutno vodi prekrivični postupak. Ono što me brine, je opšta apatija i to kako nam neke vesti prolaze neprimećeno. Kad su objavljeni spiskovi, niko nije komentarisao. Mi imamo velike socijalne probleme, niko ne reaguje, niko se ne buni. Jedino okupljanje građana bilo je kad su bačeni otrovi protiv kućica i mačića”.

Svetlana Šarić, Sos telefon za žene i decu žrtve nasilja, Vlasotince: “Vraćamo se u vreme Miloševića. Oni smatraju da mi nismo trenutno za njih opasnost. Znaju da smo sitne, ali ako unište Autonomni ženski centar, Rekonstrukciju ženski fond, kuda to ide? U Vlasotincima se žene sve više plaše, jedino se osećaju sigurne u našim prostorijama. Mi moramo da smislimo kako da državi kažemo da aktivizam ne mogu da unište. Neke žene su već zbog ostanka na poslu morale da se učlane u stranke. Ni ja, ni moja ćerka ne možemo dobiti posao jer smo aktivistkinje. Mi smo pretnja u gradu. Kod nas su velike malverzacije. Oni žele da nas unište, jer znaju da smo jake, znamo što hoćemo, imamo veliku vrednost, a to je solidarnost.”

Gordana Simonović Veljković, Žene juga, Pirot: “Smatram da veliki deo problema leži u medijima. Ne znam da li su rađena istraživanja, ali sam uverena da veći deo prostora u medijima imaju ti ‘našisti’, ‘od Žena u crnom, AŽC, Rekonstrukcije. Morale bismo da budemo glasne makar koliko su i oni glasni. Recimo Svetlana Šarić u Vlasotincima radi sa mladima, što je jako dobro. Što znači ako nas nema u medijima, internet je tu. Moramo da se oglašavamo na društvenim mrežama, moramo ići u druge prostore, da bi se građani upoznali sa onim što mi radimo, odnosno sa našim aktivnostima, našim aktivizmom. Da navedem primer: kad je u Peščaniku govorila Vesna Rakić Vodinelić, rekla je kako postoji razlika između ‘govora mržnje i govora sa mržnjom’. To je za mene bilo izvanredno, jer to može da se iskoristi u situaciji kada ‘desne ekstremiste izjednačavaju sa levim ekstremistima’ kako to ljudi vole da kažu”.

Snežana Jakovljević, Peščanik, Kruševac: “Mi u Kruševcu nismo bezbedne. Stalno nam krađu ideje. Stalno se susrećemo sa marginalizacijom, hoće da nas učine nevidljivima. Pitanje da li smo opasne ili ne ‘jesmo opasne.’ Na sastanku sa velikim brojem učesnika, gradonačelnik se mahom obraća samo Peščaniku. Vezano za saopštenje *Naših*, mi smo u našoj grupi konstatovale da je strašno. Potom smo bile na sastanku, gde je jedna druga organizacija, srodna nama, pokazala nesolidarnost! Nakon te situacije, setile smo se nekih drugih spiskova kada nismo prepoznale situaciju i nismo pokazale solidarnost sa grupama nabrojanim na tim spiskovima. Napravile smo dopis, gde smo istakle da se solidarišemo sa organizacijama koje su na spisku, poslale smo dopis na trideset adresa. Postavlja se pitanje koliko mi verujemo jedne - drugima, koliko lično smemo da stanemo iza nečega. Poslale smo dopis medijima. Sramota me je što se nismo pre setile”.

Aleksandra Žikić, Centar za devojke, Niš: “Kad se pojavilo saopštenje ‘Naših’ nisam videla podršku. Neki ljudi, čak i pojedini branitelji ljudskih prava su se smejali. To nije podrška. Većina nema informacije. U Nišu su dve televizije dobile zabrane za rad, pa nam je oglašavanje postalo nemoguće. Demokratska stranka finansira svoje organizacije i oni se nalaze svuda. Imamo problem sami među sobom, ne radimo selekciju”.

U okviru feminističkog čitalačkog kružoka, predstavljene su knjige **Snežane Jakovljević**, književnice i aktivistkinje iz Kruševca. U razgovoru sa autorkom, učestvovala/i su: Ervina Dabižinović, Staša Zajović, Saša Kovačević i Miloš Urošević.

Na pitanje Miloša Uroševića kako je počela da piše, **Snežana Jakovljević** je navela: „Do sada nisam nikada govorila o svojim knjigama. Prva knjiga koju sam napisala je za mene bila pitanje života i smrti i to nije preterivanje. To je zaista bio način da izađem iz teške situacije u kojoj sam se tada nalazila, da prođem kroz tu situaciju, da preživim posle te situacije. Za mene je pisanje bilo preživljavanje.

Govorim o pisanju u prošlom vremenu, jer više ne pišem, ne bavim se više pisanjem. Pisanje je bilo jedan deo mog života. Više ne bih mogla tako da pišem. To je bilo pre mog ulaska u aktivističku priču, pre nego sam postala svesna da sam feministkinja, iako ja mislim da sam uvek bila feministkinja, samo je trebalo da postanem toga svesna. Trebalo mi je puno vremena. Nekako sve u mom životu dođe kasno, tako je bilo i sa feminizmom.

Pisala sam onda kada je kompjuter tu i kada sam ja tu. A izdavanje, da li će knjiga biti objavljena ili ne, nije mi bio važan. To je bila i potreba da se ostvarim kao osoba. Moja prva knjiga je izašla kada sam imala 34 godine, 1995. To su bile godine kada sam sebi postavljala neka pitanja. Šta je ono što je po nekim merilima trebalo da uradim kao žena u tim godinama: da li je to brak, porodica, deca. Sve to nisam imala u tom periodu. Pod uticajem društvenih očekivanja, ja sam bila neostvarena kao osoba, jer sve to nisam uradila i smatrala sam da treba nešto da uradim. Onda sam počela da crtam i mislila sam da je to ono što treba da uradim. Onda je počelo ispisivanje dnevnika u jednom malom gradu u kome sam tada živela. Imala sam vremena, puno sam se bavila razmišljanjem o svom životu. Zato su sve moje knjige lične. One su sve, na neki način, autobiografske. Sve su one ispovedna proza. To je bio način da ja sebe ostvarim kroz nešto, da se na neki način, kroz pisanje ponovo rodim. Nije lako odgovoriti na pitanje zašto sam ja počela da pišem. Nekako o tome ne donosiš odluku, nego se to desi“.

Govoreći o knjizi „**Eva od kaveza**“, **Miloš Urošević** je potvrdio da je uveren da se radi o autobiografskom romanu, te da nema sumnje da je autorka počela da stvara da bi preživela. Podsetio je da je to naročito vidljivo na početku knjige, kada Eva, glavni lik u romanu (autorka, po sopstvenom priznanju) ima dilemu o čemu da piše, pa uprkos Adamovim savetima da piše o ženi koja piše, odlučuje da piše o sebi.

Pomenuo je i drugu autorku, Tili Olsen koja je tvrdila da se svaka žena koja piše bori za opstanak. Potom je naveo rečenicu iz Snežanine knjige: 'Pišem. Jesam li isključila šporet' i dodao da mu je prva asocijacija bila Virdžinija Vulf, koja govori o tome da žena koja piše mora da ima sopstvenu sobu. On, međutim, smatra da u Evinom slučaju, nije bila dovoljna sopstvena soba. Eva, naime, ima sopstvenu sobu, ali svejedno misli na šporet, raspolućena je i ne može da se koncentriše na pisanje. Želi, kao Eva Bovari više od onoga što ima. Po njemu, za razliku od Flobera ili Tolstoja, koji su bili muški pisci i ubili svoje junakinje, Flober- Emu, a Tolstoj -Anu Karenjinu, Eva je u romanu, zahvaljujući autorki, preživela.

Snežana Jakovljević: „Ja sam pisala o onome što sam videla, shvatala, osećala, razumevala. Knjiga se piše prvo bez ičega, ide na papir kao stihija, bez znakova interpunkcije, bez velikog i malog slova. Onda ide u kompjuter. Kada je za tu knjigu Milisav Savić, koji je bio urednik u Prosveti, rekao da ima puno banalnosti i da moram da je iščistim, rekla sam da je on matori muškarac i da ne zna. Onda sam to ipak iščistila. Moje su knjige kratke, to su fragmenti koji na kraju daju neku celinu. Teško mi je da govorim o tom procesu, svako ko to radi, on zna kako to nastaje. Ja jako dugo nisam ništa napisala. Posle poslednje knjige, imala sam utisak da više nemam šta da kažem, da ne mogu da govorim samo da bih nešto rekla. Mislim da pisanje nije stvar kontinuiteta. To je besmisleno i to me nije interesovalo. Htela sam nešto da kažem, makar i ne znala tačno šta, ali sam imala potrebu da govorim. Sada imam potrebu da govorim na neke drugačije načine i ja sam ok sa tim.

Predstavljajući knjigu „**Ipal**“ **Ervin Dabižinović** je kazala da je knjiga pogodila, jer se o teškoj temi piše otvoreno i mirno, iako ona izaziva neku vrstu nemira. Glavna junakinja knjige pokušava da preživi, i pored toga što je ostala sama, a od života nije dobila ništa. Podseća je na Anu Karenjinu, Emu Bovari, ali i Hester Prin, koje su se zaglavile u

sopstvenim životima, a pod teretom patrijarhata. Smatra da način na koji piše Snežana Jakovljević istinski dotiče i da ne treba pisati onako kako ti drugi kažu. Po njoj, žene ne pišu kao muškarci, ne biraju iste teme, jer je socijalizacija drugačija, ali i zato što postoje razlike koje su u startu određene vaspitanjem. Podsetila je da je u sličnoj situaciji, kada joj je neki urednik rekao da iščisti tekst, to odbila, jer je smatrala da tako spašava sopstveni život, sopstvenu unutrašnjost, sopstvenu ljudskost. Zahvalila je na mogućnosti da se upozna sa Snežaninim knjigama i naglasila da je veoma važno poneti neku žensku knjigu ma gde išle, jer je to deo ženske baštine.

Govoreći o knjizi „**En den dinu**“, **Staša Zajović** je istakla da joj je bilo teško da je čita, jer je u njoj na neki način poremećen poredak. U tom poretku su autorki biljke i neživa priroda bliskije od ljudi, jer poseduju veću harmoniju od ljudi. Komunikacija sa biljkama, životinjama, cvećem je za Stašu upečatljiva. Smatra da knjiga pokazuje da autorka pravi razliku između hteti i moći i da je 'ne mogu, mnogo jače od neću'. Podseća da je priča smeštena u vreme bombardovanja i da autorka nije centralna figura, već je važnija atmosfera tokom bombardovanja. U knjizi se odslikava politički kontekst u kom se tada živelo. Tu su neki ljudi bez svesti o kontekstu. Oni ne pitaju zašto su nas gađali. Kako je došlo do toga. Oni nemaju sećanje i sebe doživljavaju kao nevine i nemoćne žrtve. Sa aktivističkog stanovišta je veoma zanimljivo kako ljudi sebe doživljavaju u ratu koji im se vratio kući. Vidljiva je totalna militarizacija ljudi, koji na rat gledaju kao na elementarnu nepogodu, kao na nešto što se događa, dešava. Zbog toga, oni koji su na nebu i koji bombarduju imaju ime, dok ljudi na zemlji nemaju imena - oni su amorfna masa. To je prava slika tadašnjeg konteksta: strah, paranoja, lokatori/lokatorke. Po njoj, knjiga ukazuje na to da je rat oduzimanje života. Vidljivo je to iz odnosa Džona (NATO bombaš) i njegove tetke Ilejn, koja se buni protiv rata. Čini se kao da postoji neka veza sa ženama iz Kruševca: kao da je ceo narod usredsređen na ono što radi Džon, a gotovo niko ne razmišlja o onome što je dovelo do bombardovanja.

Predstavljajući knjigu kratkih priča „**Najbolja od deset u baru**“, **Saša Kovačević** je istakla da su za nju reči oduvek bile nešto prema čemu se treba pažljivo odnositi jer odnos prema rečima uslovljava odnos prema ljudima. Knjiga, po njoj, nije laka, kompleksna je, bavi se muško-ženskim odnosima, ali takođe i nekim propuštenim šansama i nekim novim, koje se dobijaju na račun propuštenih. Dodala je da i sama piše kratke priče, da je to činila i njena majka i da su je priče iz knjige dotakle kao poezija. Svesna je da kratka priča ima strogu formu koja ne sme da se preskače, što podrazumeva određene teškoće ako želite da ekonomično izrazite svoja osećanja. Snežani je to uspelo, smatra Saša i ističe zadivljujuću lepotu muzike u svakoj rečenici u knjizi.

Čitalački kružok je završen čitanjem nekoliko kratkih priča iz knjige, po izboru Saše Kovačević, a potom prikazan francusko-libanski film „**Kuda idemo sada**“, o zajedničkoj borbi hrišćanskih i muslimanskih žena protiv sukoba i protiv verske netolerancije.

Sledećeg dana je sastanak nastavljen razgovorom nasloveljenim kao „**Zajedničko promišljanje stvarnosti u svetu i u našoj regiji**“. Najavljući ovu temu, Snežana Tabački je istakla da je kao predložak za razgovor izabrana knjiga **Geopolitika emocija**, istaknutog francuskog geopolitologa, Dominika Mojsija, u kojoj on izlaže tezu o tome kako osećanja oblikuju međunarodnu politiku. Po njegovom mišljenju, svetom dominiraju tri emocije: nada, poniženje i strah. Sve tri su povezane sa samopouzdanjem. Nada je izraz samopouzdanja, strah je nedostatak samopouzdanja, a poniženje je povređeno samopouzdanje. Mapirajući dominantne emocionalne obrasce u svetu, kroz indikatore poput javnog mnjenja, političkih

izjava, arhitektonskih stilova, književne, filmske i pozorišne produkcije, on opisuje savremenu „geopolitiku emocija“.

Više o knjizi su potom govorili: Lino Veljak, filozof iz Zagreba i Slobodan Sadžakov, filozof iz Novog Sada (njihova izlaganja i diskusija su date u celosti).

Slobodan Sadžakov: „Mojsi pokazuje popriličnu upućenost u geopolitička kretanja, analizira modernu Kinu, Egipat, Izrael, SAD, Latinsku Ameriku i tako dalje. Možemo se zapitati, šta je u svemu tome novo i šta je potsticajno? Da li je možda reč o trivijalnim stvarima na nivou novinske obaveštenosti. Govori manje - više poznate stvari: Kina se budi, Brazil se budi i tako dalje, a Evropa je u nekim svojim traganjima i problemima. Ali, u svakom slučaju ovo što je i Snežana spomenula, osobenost njegovog specifičnog geopolitičkog pogleda na svet je tematizacija uloge emocija u geopolitičkim kretanjima i tim globalnim okvirima. On, pre svega, bira da bi nam to objasnio tri emocije i to: strah, nadu i poniženje. Pokušava da položi račun zašto baš te tri emocije, a ne neke druge.

Hegel je rekao da se ništa veliko u istoriji nije dogodilo bez strasti i nema sumnje da su strasti i emocije veliki pokretači, samo je sada pitanje, a o tome možemo i kasnije, kakva je zaista uloga emocija u tim geopolitičkim okvirima. Naravno, kada želimo da objasnimo neki događaj, bilo globalnog ili lokalnog karaktera, postoji opasnost od determinizma: da ga tumačimo isključivo ekonomskim ili političkim ili psihološkim uzrocima. Mojsi se na samom početku ograđuje i smatra da ne treba samo psihološki tumačiti geopolitička kretanja i navodi da pokušava samo da predstavi određene emocije, njihovu ulogu. Taj psihološki uticaj na psihološka događanja je bitan. Jedna od interesantnih knjiga koja je to osvetljavala je knjiga Vilhelma Rajha-„Masovna psihologija fašizma.“ Tu on ukazuje da fašizam nije samo politička stvar, niti uzrokovana samo ekonomskim činiocima, već je jedan od tih elemenata bio i psihološkog tipa. On tu pokazuje kako je dominantno vaspitanje nemačke omladine bilo faktički patrijarhalnog tipa. Veličala se uloga oca i sve je bilo u prilog podizanja očevog autoriteta. Naravno da su te, faktički psihološki onesposobljene osobe autoritativnog tipa, na mikro planu, na globalnom planu tražile velikog oca, a to je bio firer. Ono što se nekako nameće i što bi možda mogla biti tema naših razgovora danas, je taj odnos emocionalnog i racionalnog. Obično se susrećemo sa tim kad se u svakodnevnom životu kaže srce hoće jedno, a razum hoće drugo, kada se govori o rascepljenosti razuma i srca ili emocija i razuma i tako dalje. I to na neki način stvara neku rascepljenost, neku rastrzanost u svakom čoveku i možda čak i neku vrstu svakodnevnog šizofrenije. Takođe, postavlja se pitanje odnosa emocija i našeg racionalnog interesa. Mi često glorifikujemo emocije i smatramo da su one najiskrenije i najautentičnije i najbolje u nama. One su međutim, krhka stvar i mogu biti pogrešno usmerene. Cela ta naša emocionalna struktura traži neke predmete i ideale za koje se vezuje i na taj način se uključuje taj emocionalni, voljni aparat. Naravno, sa emocijama se lako manipuliše, pre svega od strane vlasti.

Jedan od klasičnih primera manipulacije emocijama u srpskim okvirima, je primer Kosova. Ja sam sa studentima to imao priliku da testiram. Od pedesetak studenata samo je jedna osoba bila na Kosovu i to u vreme rata. Pokušao sam to da izanaliziram. Svi osećaju strahovit emotivni naboj i sve se završava na tome. Nisu imali čak ni potrebu da vide to Kosovo, da vide kako izgleda, da vide manastire ili bilo šta. Postavlja se pitanje šta sledi iza toga. Dakle, pokušao sam da to izanaliziram. To je jedna emocionalna bomba iza koje ne stoji puno racionalnih razloga. Samo fakti o srpsko-albanskim odnosima, o velikim seobama sa Kosova u Vojvodinu. Prosto, samo na taj emocionalan način se pristupa tome i emocije su upregnute u te pogrešne predstave o patriotizmu, o pravdi i tako dalje. U tim globalnim okvirima, kada

govorimo o te dve emocije-nadi i strahu, videli smo na primeru Obame, koliko to može da se upregne u jednu mašineriju: začinja se nada, a i bude se strahovi i vrlo su često te dve emocije, dva zgodna osećanja da bi neko opstao na vlasti ili prosto došao na vlast.

Lino će sada govoriti kritički o ovoj knjizi, jer je ne treba uzeti kao neko idealno štivo. Ja bih samo ukazao na neke sporne delove. Ona više poziva na polemiku, nego što je treba prihvatiti zdravo za gotovo. Mojsi, recimo govori da se Kina budi i to je osećanje optimizma, Rusija koja je bila ponižena sada ima osećanje velike nade, u Brazilu je nada. Dakle, on polazi od toga da su ta društva apsolutno homogena, te da svi moraju osećati isto. To podseća na ovaj srpski narod koji mora biti homogen, na hrvatski narod koji mora biti homogen, a svako društvo je prvenstveno klasno raslojeno i sastoji se od čitavog niza pojedinaca. Ne misle isto Mišković i radnik koji je potlačen, a on pristupa tome tako. Dakle, ako smo svi mi Rusi, svi osećamo nadu ili smo razočarani, on ne objašnjava u knjizi zašto sada odjednom ceo narod oseća nadu ili je ponižen. To je prvi problem, taj ekonomski momenat, odnosno kako ta društva pojedinačno funkcionišu. On, dakle, govori samo u tim širokim potezima, o društvu i dominantnim osećanjima.

U okviru jednog društva mogu postojati dominantna osećanja, kao na primer u fašističkoj Nemačkoj, ali stalno treba imati u vidu da su sva ta društva raslojena sa nizom interesa, nizom različitih pojedinaca i prosto na taj način homogenizovati društvo je poprilična opasnost. Usudio se da pravi predviđanje, projektujući se u 2025. godinu. On je i tu ostao na nivou homogenih društava, u kome osećaju isto maltene svi i samo je na jednom mestu zagrebao nešto što je veoma važno, oko čega će se u budućnosti kretati većina sporova, a to je to demografsko pitanje. Vidimo da balon tenzija i nezadovoljstva raste. Verujem da će se cepati i da je to daleko od ovoga kako on to vidi. Demografsko pitanje je ključno po mom viđenju. Za vreme Hrista smatralo se da na zemlji živi oko 200-300 miliona ljudi, sredinom XIX veka je dostignuta cifra od milijardu ljudi, za vreme Univerzijade 1987. godine je rečeno da ih ima oko 5 milijardi, a sada je to 7 milijardi. S obzirom na to da je podela društvenih bogatstava takva kakva jest, prosto se ne vidi kako će se sa tim izaći na kraj. Njegovo je predviđanje da će Amerikanci sve više putovati po Evropi. To su moguće stvari, ali ne mnogo realne. Pročitao sam da je Lenjin devet meseci pre revolucije izjavio da će se oni boriti, a da će se to ostvariti, možda, u nekoj dalekoj budućnosti. On, dakle, osam meseci unapred ne može da predvidi istorijski tok. Ta događanja su nama poprilično nepredvidiva.

E, sad da kažemo nešto i o našoj situaciji i o emocijama u ovom našem kontekstu. Mislim da je polazna tačka za svaki razgovor o tome činjenica da je naše društvo-društvo razvijene patologije i da niko nije ostao imun u odnosu na to, čak i oni koji misle da su iznad situacije. Živimo u bolesnom društvu odnosno, bolesnim društvima, gde su naše emocije poprilično raštelovane, ako pogledamo ove tri osnovne emocije: poniženje, strah i nadu. Vrlo je važno pitanje kako neko doživljava poniženje, šta je za nekoga poniženje: da li je poniženje egzistencijalno pitanje (da neko nema novca) ili se ono shvata kao nacionalna stvar (*mi smo poniženi kao narod*), da li ovo drugo može da pomrači to da smo poniženi kao ljudi i građani u egzistencijalnom smislu, da li je strah vezan za egzistencijalna pitanja ili za nacionalna, za neku ksenofobiju, šta građanin Srbije oseća? I naravno, pitanje nade koje je vezano za naše podneblje. Nemački filozof Bloh je govorio da je stanje beznađa najteže za čoveka i da je od toga gore samo stanje lažne nade. A, mi smo iskusili i jedno i drugo i zaista nije lako zasnovati nadu sa ovim uvidom u patologiju, u sve što traje tolike godine.

I na samom kraju. Emocije su stvar koja se kultiviše, menja, a ovde jednostavno imamo držanje emocija u nekakvom konzerviranom stanju, što zapravo samo vodi ka tome da neko opstane na vlasti. Dakle, to su sve one emocije koje su svojstvene malodobnom, razmaženom detetu, a ne zreom čoveku i građaninu, koji može na pravi način da učestvuje u političkom životu. Ovde imamo kvazi emocije ili loše usmerene emocije i nekakve odluke koje apsolutno ne predstavljaju odluke zreog čoveka. Potrebna nam je neka nova senzibilnost, neko novo otvaranje za druge aspekte života, druge vidove empatije, ne samo one koje su kvazi patriotske, već one koja bi u obzir uzele i druge narode, te poniženje koje imamo u egzistencijalnom smislu. Ova knjiga je, po mom mišljenju, više intrigantna po tome što pokreće neka pitanja, nego po svojim odgovorima, iako nam može poslužiti danas da porazgovaramo o te tri osnovne emocije vezane za društveni život”.

Lino Veljak: “ Prvo, i nešto dobro o ovoj knjizi Dominika Mojsija. Pozitivno i poticajno u toj knjizi je da autor ukazuje na važnost emocija, ne samo u životu individua, već i raznih zajednica. Njegova osnovna teza glasi da emocije koje prevladavaju u nekoj zajednici mogu odrediti različite pristupe životu. Ali, same te emocije takođe su određene okolnostima. Pozitivne emocije bi utjecale na rast pozitivnih promjena, a pozitivne promjene na rast pozitivnih emocija. Temeljna je pozitivna emocija nada. Nada je određena kod Mojsija (i tu ćemo započeti sa problematičnim delom njegovog pristupa) kao izvor samopouzdanja, koje onda proizvodi vjeru u svoj identitet. To samo po sebi nije ništa loše, ali ćemo vidjeti zašto su njegovi izvodi problematični. A, s druge strane negativne emocije su osjećaj straha i osjećaj poniženja. Tu još uvijek nema zapravo ničega spornoga. Može biti veoma poticajno pri pokušaju da shvatimo gdje se nalazimo, kao individue, kao uže grupe, kao šire grupe, kao zajednica: zašto se osjećamo tako kako se osjećamo, što nam se događa, čemu se možemo nadati. Tu dospijevamo do onoga *ali*.

Prvo, on misli da su određene kulture emocija, način na koji se one formiraju, gaje, rastu i padaju, svojstvene određenim populacijama. Dakle, određenim narodima, regijama, pa čak i kontinentima. Tu je na djelu jedan koban uticaj koji se očituje u Mojsijevom pristupu, to je utjecaj Samuela Huntingtona, zlokobnog teoretičara, koji zastupa tezu da je jaz između civilizacija neprevladiv te da je zbog toga sukob među njima neumitan. Pri tom mu je islamska kultura najgora od sedam kultura na svijetu i ona mora biti u stalnom sukobu sa Zapadom, a implicitno, tu se negdje skriva i ideja da bi bilo najbolje tu civilizaciju istrijebiti. Mojsi ne tvrdi to, ali i kod njega ima negativnih predrasuda o islamskoj civilizaciji, prije svega o arapskom narodu i drugim islamskim narodima svijeta. Ništa to nije slučajno: to su neke od bitnih granica njegovog pristupa. Zbog toga ne bih mogao nikome preporučiti za čitanje osim specijalistkinjama i specijalistima u društvenim znanostima. To ne znači da teme koje su u ovoj knjizi prisutne ne trebaju biti postavljene na dnevni red.

Sukobi ideologija su u dvadesetom stojeću, kaže on, nadomješteni borbom za identitet. A to su etnički i vjerski identitet: “Čeh ne može biti Slovak, Crnogorac ne može biti Srbin”. Dakle, što ćemo ako u Crnoj Gori ima Srba ili ima Srbo-Crnogoraca (što je statistički značajan postotak)? Ako bi bilo po Mojsiju, oni bi trebali dići ustanak i osloboditi Crnu Goru od Crnogoraca i napraviti s Crnogorcima ono što je napravljeno sa Bošnjacima u Republici Srpskoj, kako bi srpski identitet bio sačuvan; ili bi pak bilo obrnuto, pa treba istrijebiti Srbe u Crnoj Gori, ponoviti Šehoviće, Štrpce i napraviti jednu Srebrenicu u Crnoj Gori, Pljevlju očistiti od Srba. To je autor koji je izrazito popularan i poznat. Najpopularniji zapadni autor danas.

Tu je, nadalje, i privatizacija nasilja - terorizam, onda slijede etnički i vjerski ratovi. Odatle proizilazi rast osećaja nesigurnosti, ranjivosti i straha. Tu se pojavljuju i negativni učinci globalizacije, koji se očituju u osjećaju poniženja. Ali, ako čitate ovu knjigu neće vam biti jasno što je to globalizacija, odakle ona dolazi, zašto proizvodi takve efekte poniženja. To ostaje potpuno nejasno, a pogotovo je problematično ono što Moisi ne spominje, što skriva kao zmija noge: nema, naime, ni riječi o ulozi centara svjetske financijske moći, centara svjetske privredne moći, ne spominje on ulogu svjetskog kapitala, ulogu anonimnih centara koji kontroliraju države i sve svjetske velesile, kontroliraju medije, obrazovanje; sve to ostaje potpuno nejasno i prikriveno. Jedan od efekata globalizacije, posebno u zemljama tranzicije je privatizacija. Mi dobro znamo kako u praksi izgledaju efekti privatizacije, dakle, imamo otpuštene radnike neke firme, koji, naravno, nakon što su otpušteni imaju osjećaj poniženja. Onda imamo i obezvlašćene male akcionare. Konkretno je primjer *Jugoremedije*: naravno da obezvlašćene radnice i radnici *Jugoremedije* osjećaju poniženje i strah kako će prehraniti svoju djecu i što će biti s njima ako se razbole (a u međuvremenu je zdravstvo praktično privatizirano i tko nema dovoljno novca - nema ni šansu da se liječi), i to je sasvim jasno.

Kad bismo Mojsija slijedili, ostalo bi nejasno kako i zašto je sprovedena privatizacija, kako i zašto je sprovedena deregulacija radnog zakonodavstva, u smislu da privatni vlasnici mogu otpuštati zaposlene po slobodnoj procjeni, bez mnogo obaziranja na nekakvu zaštitu radničkih prava. Proizilazi da bi obezvlašćenje malih akcionara bilo rezultat korumpiranog sudstva i pohlepe novih vlasnika. I ne bi mogli postaviti ključno pitanje: imaju li veze s nasilnom represijom nad radništvom *Jugoremedije*, koje je dalo primjer da je moguće radničko akcionarstvo, dakle, da u obzir dolaze i drugi modeli osim ove pljačkaške privatizacije: MMF, Svjetska banka i vlade moćnih zemalja svijeta (koje su naravno pod kontrolom gospodara svjetskog kapitala, velikih igrača burzovnih transakcija), vlade pod kontrolom anonimnih centara svjetske financijske, privredne, političke i medijske moći. Da li je Srbija toliko pokvarena zemlja da je samo 'Republika' medijski propratila događanja u *Jugoremediji*, dok su drugi mediji, i to i oni nama bliski, to posve prešutjeli (jer oni ipak ovise od oglašavanja).

Mojsi onemogućava da se te pojave slože u cjelinu i da se odgovori zašto se takve stvari događaju u Srbiji i u drugim zemljama svijeta. Gotovo da nam on nudi da počnemo pozitivno misliti i da pomoću pozitivnog mišljenja počnemo rješavati probleme. Nada, svakako je neophodna, ali ne lažna nada: da će naša djeca živjeti bez obučne, hrane, pa možda i bez vode - nada čini čuda. Ali, nisu sve zemlje u tako lošoj situaciji kao tranzicione zemlje. One koje on visoko pozitivno vrednuje su: Kina, Indija. Sve će se riješiti kada Kinezi i Indijci postanu nama primjer i kada na toj osnovi ojačamo našu srednju klasu. Jer, Kinezi prema Mojsiju imaju 350 milijuna pripadnika srednje klase, a Indijci još toliko. Dakle, to je 700 milijuna pripadnika srednje klase koji bi nam trebali poslužiti kao primjer. Kinezi bi nam trebali poslužiti kao primjer, i zato što su narod s najviše optimizma. Zato oni rastu, napreduju (i valjda zato komunistička partija ima monopol). Nema, doduše, ni govora o socijalnoj pravdi, premda je to partija koja se bori za besklasno društvo, ali tko nije tajkun ne može biti njezin član. Tu je na djelu brutalni neo-liberalni kapitalizam, pod kontrolom Komunističke partije Kine. Ipak, to bi nam trebao biti uzor, jer su narod s najviše optimizma.

Ali, ima i nešto gore - Indija, koja bi nam također trebala biti uzor, kao i Kina (malo je malo nezgodno što je u Kini jednopartijski sistem, ali i to će se jednog dana riješiti pa će se komunistička partija pretvoriti u demokratsku kinesku stranku - to Moisi nije rekao, već je to moja interpretacija smisla njegovih izvoda), Indija je naime zemlja višepartijske liberalne

demokracije, u ekonomskoj ekspanziji, u kojoj su zaštićena ljudska prava. A sad ću vam ja navesti nekoliko podataka vezana za ženska ljudska prava. Svi znate za onaj nedavni slučaj silovanja studentice, koja je inače pripadala najvišoj kasti, što je izazvalo razne efekte i reakcije, a potom i onda pokrenulo pojačan interes za realno stanje u Indiji, koja nam se prikazuje kao napredujuća, multietnička i demokratska država, a u kojoj se događaju ovakvi ekscesi. Pokazalo se da to nisu uopće nikakvi ekscesi. Čuvena kompanija "Monsanto", koja proizvodi GMO hranu dovela je politikom monopola u oblasti poljoprivrede do samoubojstva najmanje 250.000 seljaka. Protjerani su sa svoje zemlje koja je bila privatno vlasništvo, u cilju proizvodnje GMO hrane, koja na svjetskom tržištu postiže više cijene, dok su autohtone vrste samo za lokalnu upotrebu. Broj silovanja u Indiji se u posljednjih dvadeset godina povećao za 240%. To znači da svake osamnaeste minute jedna žena bude silovana. To nije samo rezultat patrijarhata nego i dominantne ekonomske politike koja daje prioritet snažnom ekonomskom razvoju, i tom se razvoju daje apsolutna prednost u odnosu na sve druge dimenzije. A taj ekonomski razvoj ne uključuje žene, one se bave proizvodnjom namenjenom reprodukciji za potrebe lokalne zajednice odnosno porodice, kuće, domaćinstva.

Prema podacima koje su navele čuvena fizičarka i teoretičarka Vandana Šiva i teoretičarka Arundati Roy, silovanja su povezana s ekonomskom politikom odnosno apsolutnom deregulacijom tržišta, bez ikakve mogućnosti njegove korekcije, a sve u cilju neograničenoga privrednog rasta. Arundati Roy navodi još jednu važnu stvar: totalno socijalno isključenje većeg dijela stanovništva. Demokracija je postala prazna forma i ona je u funkciji slobodnog, neograničenog tržišta, pri čemu se uz pomoć države sprovodi oduzimanje zemlje domorodačkim narodima i nasilno preseljenje stotine milijuna ljudi iz sela u predgrađa prenaseljenih gradova, koriste se vojska i policija i sila nad domorodačkim stanovništvom, ukoliko bi pružilo bilo kakav otpor. Na djelu je i stalna prisilna hinduizacija svih naroda koji nisu hinduističke vjeroispovijesti, a koji u Indiji broje 300 milijuna ljudi. Jedna od metoda je sistematsko silovanje domorodačkih žena. To čine i oružane snage, na osnovi internih naredbi. To je i sredstvo kojim više kaste dominiraju nad nižima. Tu ima podataka o uobičajenosti grupnih silovanja, čak i od pripadnika vojske i policije. Konačan zaključak je da su domorodačke žene ponižene i po kastinskom sistemu, i po klasnoj pripadnosti i po rodnoj pripadnosti. Osamdeset posto stanovnika Indije je pothranjeno. Dakle, imamo drastičan rascjep na rastuću srednju klasu i dodatno siromašću većinu stanovništva. To bi trebao biti uzor, prema Mojsiju, kako ćemo optimizmom i ekonomskim rastom dospjeti do boljitka za sve?

Moram postaviti još par pitanja. Dakle, da li privredna uspješnost može biti osnova za nadu? Kakva je nada za siromašne? A, kakva je nada, je li to uopće nada za one koji očekuju da će imati bolje automobile od svih svojih komšija? Ili da će svojim kćerima omogućiti najveći miraz u okruženju. U Indiji je uslijed potrošačkog duha neo-liberalizma postalo nemoguće da se uda i jedna kćerka, čiji otac nema mogućnost da osigura miraz, za koji bi trebale štediti tri generacije, ne pijući i ne jedući. Rezultat je samoubojstvo, samospaljivanje velikog broja žena koje se nisu mogle udati uslijed nedostatka miraza.

I navest ću samo još jedan citat: "Stvari se moraju korenito promijeniti ako želimo da međunarodni poredak ne zapadne u stanje neuravnoteženosti." I ja kažem, to je odlično! No, to je sve dobro što ću reći o ovoj knjizi. Jer, da bi se stvari mijenjale trebamo znati zašto su stvari takve kakve jesu. I zašto su procesi koji se zbivaju takvi kakvi se zbivaju. Zašto se oni zbivaju na način na koji se zbivaju, a ne na neki posve drugačiji način? Za to je nužno znanje. I Mojsi se zalaže za stjecanje znanja, ali znanje koje on nudi je ograničeno, opterećeno

brojnim predrasudama, ono ne dopire do mogućnosti razumijevanja logike modernog svijeta. Treba nam znanje koje će nam omogućiti razumijevanje drugih kultura, drugih ljudskih bića, ali nam je potrebno znanje o korijenima zala, kojima smo kao čovječanstvo ili pojedini dijelovi čovječanstva izloženi. Dakle, samo takvo znanje omogućava da nada u promjenu koja će spriječiti zastrašujući rast neravnoteže može postati jedna utemeljena, realna nada, a ne da ostane iluzija prema kojoj se promjenom emocija možemo osloboditi od poniženja i straha, kako bismo uistinu mogli doći do mogućnosti uspostavljanja ljudskog dostojanstva. Toliko s moje strane o Mojsiju.

U diskusiji o knjizi razmatrana su pitanja: značaja emocija, emocionalne političke klime u Srbiji (dominantna kultura), kako vladajuće strukture upravljaju emocijama građana te kako ekonomska i društvena situacija utiču na kolektivne emocije. S tim u vezi su izneta sledeća mišljenja:

Metka Rokandić (Maribor/Ljubljana): “Meni se čini da se ovaj neo-liberalni pristup pokazuje kao rešenje. To nije tačno. Mere štednje u Evropi su u javnom sektoru, a to je motor srednje klase. Zato me čudi, kako je moguće da su toliko popularni. Možda se to moglo misliti ranije, ali to nije ideologija koja može opstati ubuduće. Potrebne su promene”.

Lino Veljak: “Knjiga je imala odjek pre nastanka ove velike krize, kod onih koji se nadaju kraju Berlusconijske Italije, u Francuskoj - Sarkozyja, Kameruna - u Velikoj Britaniji, Angele Merkel - u Nemačkoj. Tu ima jedna prividna kontradikcija između mjera koje su poduzete protiv srednje klase uslijed neoliberalne politike u zapadnoj Evropi i afirmacije rasta srednje klase u Indiji i Kini. Ali, ne! U jednom dijelu Moisi čak kaže da se srednja klasa mora vratiti duhu protestantskog kapitalizma, ako je srednja klasa - mora biti skromna, štedljiva, a obzirom da školstvo više nije besplatno-srednja klasa se razlikuje od niže klase po tom što štedi novac, odričući se od hrane i ostaloga, da bi djeci omogućila vrhunsko školovanje; isto tako, štedi se da bi se mogla liječiti kada se razbole. To više nije srednja klasa potrošačkog društva, već srednja klasa fundamentalistički shvaćenog protestantizma, bez obzira da li se radi o kalvinističkoj varijanti ili nekoj drugoj. To nije u kontradikciji. Mojsijeva knjiga zapravo nakon evidentiranja ove krize postaje neka vrsta geo-političke biblije zagovornika održanja neo-liberalnog modela, nasuprot modelima obnove socijalne države ili bilo čega sličnoga”.

Snežana Obrenović: “Savremeni istraživači, među njima i Erik Kolin Rajt, američki sociolog, koji je proučavao šest najrazvijenijih društava, tvrde da je najbrojnija klasa sa najtežim položajem - radnička klasa sa 60%. Ako bismo dodali i jedan deo srednje klase, to je čak preko 80%. Zaista možemo da kažemo, od 60% do 80% je radnička klasa. Sociolog Džon Valtorp ukazuje da je u Britaniji učešće srednje klase u ukupnoj klasnoj strukturi na 31%, radničke na 55%. Nezavisna istraživanja se približavaju toj broju za radničku klasu, tako da je neistina da se radi o porastu srednje klase. Pa i sociolozi kod nas-Lazić i drugi, kažu da je dno socijalne piramide Srbije višemilionsko. U tom smislu, te nepobitne činjenice nam govore da je viševjekovni, višemilionski milje društvenih nejednakosti proizvod društvenih okolnosti i osnovica za te emocije i ne možemo mnogo da učinimo osim izrazito snažnih ličnosti. Ipak, slažem se sa Zagorkom Golubović da su emocije važne, da na njima treba raditi, kako na ličnim, tako i na kolektivnim. Prevagu, po meni preuzimaju društvene okolnosti, koje već nekoliko milenijuma proizvode najteža osećanja i sa njima žive nizovi generacija”.

Marija Perković: “U tom protestantskom kapitalizmu, emocije su prvobitno bile nebitne, a sad kada se otkrilo da bi tu nešto moglo da bude, važne su kao mehanizam manipulacije. Emocije se lažno predstavljaju, a ljudi se tretiraju kao zveri, kao isključivo afektivna bića. Čini mi se da bi trebalo da razgovaramo češće o tome kakav bi odnos trebao biti između razuma i emocija. Ispada da se emocije jedino uvažavaju, jer preko njih stižemo u raj, te vraćamo u neposrednost i istinitost. Time se držimo na životinjskom nivou i bivamo kontrolisani”.

Saša Kovačević: “Htela sam da podelim sa vama jednu informaciju. Naime, ženske grupe u Indiji su posle slučaja silovanja studentkinje od strane grupe muškaraca, otišle da protestuju ispred Gandijevog muzeja, u kome radi moja prijateljica Shoba Supekar. To je zato što je, ako se sećate, Gandhi u svojoj teoriji nenasilja ostavio prostora za samo jedan opravdan nasilni čin, a to je da žena ima pravo da brani svoju čast nasilnim putem, oružjem. Takođe, u mom power pointu, ako je neko uspeo to da uhvati, tamo gde se govori o CODE PINK, izdvojena je rečenica Arundati Roj: ‘Samo je disidentsvo vredno globalizovanja’. Znamo da je ona osiromašila, jer je sve što je imala uložila i dala ženskim grupama i društvenim pokretima da bi se stanje u Indiji popravilo”.

Slobodan Sadžakov: “Generalno, postoje dve grupe ljudi po emocionalnim reagovanjima, jedna reaguje po već pripremljenim emocijama, to je većina, a jedna manja grupa ljudi ima potrebu za nekom novom senzibilnošću, novim načinom emotivnog iskazivanja i novim načinom racionalnog preispitivanja stvarnosti. U tom adaptiranom načinu iskazivanja emocija (većina ima taj adaptirani način)- ne treba postavljati pitanja, ne treba ništa menjati: kakve su emocije, takve su, prosto ćemo ih staviti u drugi plan. Ta emotivna struktura, to psiholozi analiziraju, je različita kod različitih ljudi. U srpskoj kulturi je reagovanje na stvari u vidu: ćuti i trpi, boj se boga i države i slično”.

Ervina Dabižinović (Kotor): “Veselin Vukotić, ideolog neo-liberalnog kapitalizma u Crnoj Gori nije ništa naučio. Ostao je mali prostor da se ne osećate kao deo eksperimenta iz psihologije, a to je adaptacija žaba, koje kada kuvate u hladnoj vodi, pa polagano povećavate temperature one se skuvaju, ako ih kuvate u ključaloj vodi, one izlete. Ja to ponavljam kao papagaj. Vidim to kao definitivni obračun sa ljudskom slobodom, jer ona očigledno plaši politiku. U tom smislu ovaj koncept to radi savršeno. Koristi sve resurse koji su strašno vulnerabilni da bi imao osnovne matrice. Ima ideologiju, institucije koje je sprovode, sve ovo o čemu smo pričali, a u tim uslovima je strašno teško ljudima izmišljati alternative. Ja se stalno pitam, ako je to sve nama potpuno jasno, šta su alternative? Ako nas osamdesetak, koji smo protiv toga, ne možemo biti non-stop vidljivi, onda smo mi postali suvišni ljudi. Ovo “biblija”, što je pomenuo Lino me strašno opalilo po glavi, jer ovakve knjige su užasno opasne, jer rade na osnovu kulturnih identiteta koji se brzo prenose, a to postaje vrlo popularno. Jako je opasna, kao što su jedna ili dve druge knjige u dvadesetom veku. Ona provocira esencijalizam tla i krvi, koji uporno radi, koji se ponavlja. Šta mi možemo da smislimo, a da je to alternativa, da ljudi počnu polako da se trezne, jer se ljudske emocije koriste kao kanal za manipulaciju. Ljudi počinju da reaguju kako se to od njih hoće, jer mi nemamo izbor. Ogroman broj ljudi nema izbor. Mi ne možemo da očekujemo od ljudi da se bune, sem kad ih mlatnu po glavi, kad nekog zatvore ili ubiju. Pa i tada je taj stepen onih koji će podržati užasno mali. Koji su to načini da mi dođemo do nečeg drugog. Ljudske emocije su potencijal, ako ih vi koristite za nešto drugo. Spominjali ste Rajfa. Strašno je važno razumeti ono temeljno: šta je identitet pojedinačno, a šta kolektivno”.

Ramiz Berbić (Tuzla): “Kod mene se pojavila zabrinutost. Kod nas sve strukture idu na stranu desničara. Onda pomislim na MMF koji kontroliše sirotinju, a ne političare. Ne odnose se preporuke na platu političara, već kažu smanji ovaj ili onaj budžet i udaraju na sirotinju. Gubimo srednju klasu i stvaramo razliku između visoke klase i onog nepostojećeg. Sve vladajuće strukture postupaju po istom šablonu. Slobodan me podstakao da pomislim da je narod izabrao bespomoćnost, ćutanje i trpljenje. Mi smo fenomen kad smo prihvatili bespomoćnost. I to je amin. Upravo, ja želim suprotno: stvaranje neke ravnopravnosti i zato mi njima smetamo”.

Ervina Dabižinović (Kotor): “Bila sam nedavno u Rožajama. Tamo sam razgovarala sa ženama koje su pre deset godina ostale bez posla i bez ikakvih prava. Imaju po troje, četvero dece i ne znam kako žive. Pre nekoliko dana imali smo uvođenje poreza na televiziju i na struju. Svaki mesec nam uzima država, a i vlast po tri eura, dižu cene. Iako nemamo, otimaju nam. To je bila prva mera stabilizacije i suočavanja sa svetskom ekonomskom krizom koju je preuzela vlast. Druga mera je da se oporezuju sve plate više od 280 eura. Vi nemate šta da oporezujete u Crnoj Gori, ali vlast tvrdi da je to način da se izađe iz ove priče. Ono što je prohujalo bez reakcije je informacija da MMF dolazi iduće sedmice, idućeg meseca i traži povećanje pdv-a na 19%...Vraćajući se te noći iz Rožaja shvatam da ja nemam nikoga u Rožaju, da ne znam kako funkcionišu porodice tamo, šta rade muškarci, šta žene. Ja ne znam šta se dešava na dva metra od mene i to već dugo vremena. Taj model toliko destruirao, ubija. Nemate informaciju, ne onu koja vam treba, već nikakvu. Onda čujem za Maribor. Želim da odem tamo, budem deo te priče. Došla sam do knjige koja se zove “Nebeska Slovenija”, u kojoj se objašnjava šta se na kulturnom planu događa u Sloveniji. Pronašla sam mlade ljude koji rade nešto što ja razumem, nevezano za prethodne identitete. Ako ja ne znam šta se dešava u Rožajama, onda su oni pobedili. Zato treba da mi neko kaže, bez velikih reči, šta da radimo. Jer, uskoro ćemo u Crnoj Gori svi biti skrenuti, a ne učutkani”.

Staša Zajović: “Nekad je jako komplikovano, a nekad jako jednostavno. Da se zapitamo kao ženske grupe, ali i pojedinke jesu li za nas marginalizovane manjinske grupe samo vezane za projekte ili za iskrenu brigu o drugom i solidarnost sa njima. To se ne odnosi samo na ženske grupe već i na umetnike i tome slično. Treba da se zapitamo da li projektno idemo u romska naselja, da li se sa njima solidarišemo projektno, da li razmišljamo o tome na način: da što je veća njihova beda, to je veći naš izvor za projekat. To je takođe pitanje emocija. Bitne su za kreiranje drugačije politike. Moramo stalno da pregovaramo jedne sa drugima. Emocije su jako bitne za kreiranje drugačije politike, koja se ne može zasnivati samo na teorijskim principima. Trudimo se da uspostavimo ravnotežu jednakopravnosti emocija i principa. Ako se stalno gušimo u emocijama, to je infantilizacija žena. Bitno je da iz knjige Mojsija vidimo kako su hrišćanski narodi, ali i civilne grupe uvučene u državne-etno korpuse, koliko je to isto i elita. U školama u Srbiji, Hrvatskoj, prvi target mržnje je islam (islamofobija. To što Mojsi govori o Egiptu je ponižavajuće. To se odnosi i na donatore. Ja sam dobila nagradu sa još dve žene, jedne iz Egipta, druge iz Kolumbije. Nemamo mi drugi oslonac nego što su alternativne grupe. One će nam dati priznanje, ne centri moći. Sesilija Malstrom je naša saveznica iako se nalazi u svetskom centru moći. Takve treba da tražimo. To je evropska komesarka za unutrašnje poslove, bitne organizacije koja se bavi identifikovanjem i borbom protiv desničarskog radikalizma u Evropi. Citiram je: ‘Desničarski ekstremizam u Evropi predstavlja veću opasnost od islamističkih grupa poput Al Qaide’. Ona govori i o Brejviku. Sesilija je jako odgovorna Evropljanka i njena mreža Ran je jako važna za nas”.

Jugoslav Hadžić: “Ja imam problem kad neko kao Mojsi lepezu ljudskih emocija stavlja u tri kategorije i svrstava ih u dobre i loše. To je veliki problem. On uzima ovlaš ljudske emocije, stavljajući ih u određeni kontekst, raspravljajući o geopolitici, o ekonomiji, o tome kako bi trebalo da razmišljamo, da se osećamo. Moje pitanje je da li širi te emocije ili nas svodi na te tri emocije”.

Lino Veljak: “U njegovom svođenju emocija možda ipak ima nešto što nije rezultat redukcionističke ideologije, već ih dijeli na socijalno i politički značajne. I ljubav je značajna, ali je ona individualna stvar. Ovde govori o onim emocijama koje vode društvenim i političkim promjenama ili su njima izazvane. Ne znači da će ljubav iščeznuti, ona se radala i u najgorim uvjetima, čak i u koncentracionim logorima. Nada, strah, samopouzdanje su u direktnoj korelaciji s okolnostima”.

U okviru rasprave o **alternativama u svetu i Evropi** i o građanskim, radničkim, studentskim pobunama protiv diktatura i kapitalističke neoliberalne tiranije, govorili su Ervina Dabižinović (Kotor), Lino Veljak (Zagreb) i Metka Roksandić (Maribor/Ljubljana).

Ervina Dabižinović je govorila o uličnim pobunama crnogorskih studenata, sindikalista, pripadnika civilnog društva i javnih ličnosti iz opozicije, tokom 2011. i 2012. Istakla je da se tamošnji građanski front iscrpeo zbog nekooperativnosti institucija koje su zadužene da štite zakon, kao što je Ustavni sud.

Lino Veljak je pričao o studentskoj pobuni u Hrvatskoj pod geslom „Znanje nije roba“, a protiv zakonskih rešenja putem kojih visoko obrazovanje treba da postane nezavisno od budžeta. Studenti su okupirali dobar deo sveučilišnog prostora, pa je vlast rešila da privremeno, u sledećoj školskoj godini, ukine školarine.

Metka Roksandić je objašnjavala „slovenački ustanak“ koji je preuzeo beogradsku otporašku parolu iz 2000, „Gotov je“, u štajerskoj interpretaciji „Gotof je“, koji je najpre započeo protiv gradonačelnika Maribora i njegove korumpiranosti.

U nastavku je rekla sledeće: „Počeli smo sa „Gotof je“. Na YouTubeu postoje snimci kako je to bilo, šta je policija radila, kako su svašta palili, što je u Sloveniji bilo nezamislivo. U Mariboru je održano četiri građanskih ustanaka, sa ciljem da gradonačelnik ode sa svog opštinskog prestola. Počecu jednom izjavom iz novina „Večerje“, u kome je objavljena izjava godine, Jelke Bogove, čistačice. Njena izjava odražava ekonomski problem u Sloveniji. Ona je rekla: *’Na kraj pameti mi nije da pogledam šta na proizvodu piše, da li je zdravo ili nije, da li ima konzervansa, da li je slovensko ili nije. Meni je bitna samo cena onog što je na akciji i tome prilagođavam svoj jelovnik’*. Za ovu izjavu je dobila nagradu. Ona je Bosanka koja je došla da živi u Sloveniju, pre trideset godina i udata je za penzionisanog rudara. Oboje imaju svoje prihode, ali ne mogu da prežive. Ovo odražava sliku stanja u Sloveniji. Kada imate 300 eura u Sloveniji, to nije dostatno za životne potrebe. Uzroci nezadovoljstva su se gomilali. Bilo je više uzroka tog nezadovoljstva. Prvi je finansijska ekonomska kriza na slovenački način, za koju smo mislili da će nas zaobići jer mi imamo svoje državne banke, u većinskom državnom vlasništvu, pa ne treba da brinemo. Ali banke su bile kontamirane. Janez Janša je bio na vlasti od 2004. do 2008. godine, ali mi nismo imali pojma šta se događa. Banke su bile potpuno zadužene, propala su velika preduzeća, nastala je velika nezaposlenost koja je u periodu prosperiteta bila pedeset hiljada, a danas je sto dvadeset hiljada.

To je za Sloveniju ogromna stvar. Mi imamo 70% lekara i ekonomista u Ljubljani koji su nezaposleni. Prošle godine se u Austriji i Nemačkoj održavao slobodan sajam rada, i svi su išli vani. Kriza je potpuno uništila građevinarstvo. Prvo je počelo sa bosanskim radnicima koji su bili sedam, osam meseci bez plaća, a to se takođe dešavalo i sa studentima. Godine 2008. dobili smo novu vladu i to levu demokratsku vladu. Setila sam se kako i u Evropi postoje socijaldemokratske vlasti koje se skoro po ničemu ne razlikuju od desno orijentisanih vlada.

Levica nema odgovore na sve ove probleme. I naša socijaldemokracija je napravila reforme po evropskom standardu, reforme koje su slične onima u Grčkoj ili Španjolskoj. Ta reforma socijalnih davanja je prošle godine stupila na snagu. Njom se predlažu apsolutne mere štednje i 10% niže plate u javnom sektoru. Politika se zasnivala na merama štednje u javnom sektoru, na univerzitetu, školama i vrtićima. Tamo ima najviše zaposlenih žena i oni su smatrali da će sa njima lako: skrat ćemo im plate 10%. Ali, mi u Sloveniji imamo jake sindikate i u nekim stvarima su oni veoma složni. Sektor prosvete i obrazovanja je veoma jak. Počela su pregovaranja u kojima smo mi uzeli mehanizme vlasti u svoje ruke što je jako bitno i srušili njihove sisteme. Oni su rekli da možemo razgovarati i pregovarati ali odluka je u Parlamentu, pa ne možemo ništa. Rekli smo da nećemo to dozvoliti. Ja sam radila dvadeset godina u Savezu sindikata, tako da poznajem istoriju reforme sindikata. Mi smo upotrebili referendum kao način da skupimo 2.500 potpisa i predali ih Parlamentu. Ljudi su smatrali da je nepravedno što Janez Janša donosi neke zakone koji su apsolutno nepravedni prema 7.000 ljudi koji su radili u tim institucijama.

Mi, inače, jedini imamo premijera koji je sada u sudskom postupku. Njemu se sudi, a on je premijer. U Austriji i Finskoj su neki već osuđeni, a kod nas mu se još sudi. Takođe se ostvarila i neoliberalna ideja: formirati „slabu“ banku u koju bi se prebacili svi dugovi. Bankama su obećali novac kako bi one investirale u građevinske firme, u izgradnju, sa malim kamatama. Opterećene kreditima koje firme nisu vraćale, banke su počele da propadaju. Rešenje se nudilo kroz formiranje ‘slabe’banke. Naša metoda je bila da se usprotivimo i opet smo prikupljali potpise.

Ove godine napisan je izveštaj u kome je prikazano da Janez Janša nije imao potrebne papire o posedovanju određene imovine, koju je platio gotovinom, a ne preko računa. Kupio je kola, a nije objasnio od kuda mu novac da to plati. Išao je na Rodos, s tim da je platio u kešu-10.000 evra za poseban prevoz. Za sve sudske procese je platio 18.000 eura kešom.

Mediji su napravili fenomenalnu stvar. Napisali su sve moguće i upotrebili zakon o dostupnosti informacija. Sada su sudski kažnjeni i poslanici koji su falsifikovali diplome i nisu hteli podneti ostavku. Ostaje, međutim, problem slovenačkih pravnika i političara: ‘dok nisam pravomoćno osuđen, ja sam nevin’. Ideja je da nema političke odgovornosti i to se kod nas sprovođi. Na primer, Janša je još uvek premijer, a protiv njega se vodi sudski postupak i dok se ne dokaže, on se smatra nevinim.

Posle Maribora, protesti su se proširili. Juče je bio treći slovenski ustanak u Ljubljani zbog propisanih standarda u visokom školstvu i privatizacije univerziteta što je glavni dio neoliberalne politike. Kod nas se to upravo događa. Nezadovoljstvo građana u Sloveniji je bilo podstaknuto i time, što su uzete pare javnih fakulteta da bi se dali privatnim fakultetima. Prošle godine je bio veliki odziv u medijima o gladnoj deci u školama jer su ukinuli užinu u školama, ukinuli stipendije i dečije dodatke. Decu su ispisivali iz škole jer nisu imali novac da im plaćaju put iz obližnjih mesta u Maribor.

Prvog maja bio je prvi mariborski ustanak. Kordinacija protesta krenula je preko facebooka, i ljudi koji su delili ista uverenja su se okupili i napravili web stranicu „Gotof je“. Bio je samo

naznačen datum i mesto protesta i nije bilo formalnih organizatora protesta. Protest nije bio prijavljen i naša vlada je to doživela kao ilegalni čin. Vlast nije shvatila da će na prvomajskom ustanku doći 5.000 ljudi. Njih niko nije organizovano dovezao, oni su sami došli. Nakon četrnaest dana je bio drugi ustanak na kome je došlo 14.000 ljudi. Tada je policija počela da ih hapsi. I danas je 10.000 ljudi pod sudskim postupkom, jer je to proglašeno nelegalnim i nasilnim. Nakon proširenja protesta na Ljubljano, Janša je odmah rekao da će on imati problema, da će se onda postaviti pitanje naše vlade u Ljubljani, i na kraju, to se i dogodilo.

Juče pre podne je bio zbor za republiku, a nevladine udruge su organizirale kontra miting. Bitan zahtev svih je bio , 'dosta nam je ovih političara, tražimo nove'. To je bio zahtev, ali problem je bio kako dalje? U novembru smo izabrali novog predsednika države, u martu imamo nove izbore. Traži se ostavka gradskog veća, mi nemamo nikakav mehanizam. Bitno je da je u Sloveniji nevladin sektor bio pokretač promena. Kod nas su sindikati doveli do promena, ali kakav će biti završetak još ne znamo. Jasno nam je da je ova neoliberalna politika dobila crveni karton. Socijalna država je bitna za nas i dogovor i razgovor predstavljaju jedini način prevazilaženja problema u budućnosti. Nažalost, ljudi se ujedinjuju samo kada su protiv, ali teško kada treba da se skupe zajedno i nešto grade. Graditi nešto je sasvim drugo od rušenja”.

Iskustva u svakodnevnom aktivizmu iznele su predstavnice: Udruženja Roma, Novi Bečej, SOS telefona iz Vlasotinaca, Žena Juga iz Pirota, Uzbune iz Beograda, Omladinskog kluba 019, iz Zaječara. Predstavile su ih u okviru teme „**O autonomiji i zajedništvu**“.

U okviru **Zajedničkog promišljanja o budućim aktivnostima Žena u crnom**, održane su dve radionice: *Ženski sud: feministički pristup pravdi - problemi, izazovi, predlozi...* i *Ka 8 martu – umetničko-aktivistička radionica*.

Na prvoj radionici je učestvovalo oko pedesetak aktivistkinja, koje su radile u 4 radne grupe. Rezimirajući potom svoj rad u plenumu, aktivistkinje su poseno naznačile sledeće:

1. Problemi, izazovi, dileme... u procesu organizovanja ŽS:

- Medijsko oglašavanje,
- Ignorisanje i negiranje zločina,
- Aktivistkinje koje nisu više prisutne, koje su se povukle,
- Šta je javnost? Kako joj se obraćamo? Da li je treba suziti na posebne ciljne grupe? Zašto se u široj javnosti obraćamo aktivistkinjama i feministkinjama?
- Posle javnih prezentacija često se gubi kontakt, nedostaje kontinuitet,
- Zaječaru nedostaju projekcije filmova i podrška, a važno je da što više ljudi sazna o inicijativi ŽS, posebno u manjim sredinama (Zaječar),
- Na mnogim projekcijama učestvuju mali broj žena, uglavnom ista grupa žena,
- Filmovi na projekcijama su 'teški', bolni,
- Više izlaziti u javni prostor sa idejom, procesom ŽS, jer je to važno, odgovorno upoznati što više ljudi, objašnjavati zašto je važan Ženski sud,
- Podsticati lične susrete, oni su veoma važni...

2. Intenzivirati rad na sledećim pitanjima u vezi sa organizovanjem procesa ŽS:

a) Svedokinje: stvarati siguran prostor za svedokinje; pripremati, osnaživati potencijalne svedokinje; stvarati nove paradigme svedočenja – učesnice radionica su navele:

- Potrebno je da stvorimo siguran prostor za svedokinje - svedokinjama obezbediti siguran prostor za izjave i svedočenje;
- Potrebno je što više sastanaka sa ciljem da se čuje glas žena sa proživljenim iskustvom traume (posebno žena čiji su srodnici bili dezerteri);
- Potrebno je da se žene osnaže za svedočenje;
- Treba podsticati svedočenje žena koje su preživele silovanje;
- Svedokinjama treba obezbediti psihološku podršku (pre, tokom i nakon svedočenja) - pratiti potrebe žrtava/svedokinja;
- Treba podsticati drugačiji model svedočenja (na primer svedočenja koja sa javnošću komuniciraju kroz film, pozorište, posrednice u svedočenju (neka druga žena priča priču/glumi);
- Potrebno je stvarati zajedničke prostore za svedočenje traumatizovanih žena i aktivistkinja – radi izbegavanja hijerarhije bola;
- Treba podsticati svedočenja o otporu u cilju prekidanja lanca prenošenja traume, zajedničke pripreme za svedočenje na diskusionim kružocima – obavezno i aktivistkinja i ostalih žena, kreirati nove paradigme svedočenja...

b) Projekcije dokumentarnih filmova – predlozi za poboljšanje rada...

- Od velike važnosti su filmovi koji prikazuju rad ženskih sudova; putem njih se lakše prepoznaju zajednički problemi i nepravde (na lokalnom, regionalnom, globalnom nivou);
- Ostaviti više prostora za diskusiju nakon projekcije filmova;
- Organizovati više projekcija filmova (uz prethodno prikazivanje info spota o ŽS);
- U okviru Mreže ŽuC, grupe koje hoće/mogu – da preuzmu odgovornost i u okviru redovnih aktivnosti prikazuju filmove (npr. jednom mesečno);
- Projekcije filmova/video aktivizam (podstiče širenje kruga ljudi, rad u školama, njima se lakše dopire do javnosti, otvara se prostor za suočavanje onih koji poriču, negiraju...);
- Organizovati kampanje uz projekciju filmova, itd.

c) Feministički diskusioni kružoci: drugačiji način prenošenja znanja, neguju sistematičnost znanja; potrebno je da se neke teme prodube, uz aktivnije učešće stručnjakinja u feminističkim diskusionim kružocima; kružoci pomažu da se privuče širi krug osoba; radi se sa onima koji poriču, a ženama ove grupe/mreže daju snagu da nastave...

d) Nastaviti sa praksom i razvijanjem koncepta feminističke etike brige i odgovornosti: zbog obelodanjivanja i osude zločina, edukacije (upoznavanje sa činjenicama); posećivanje mesta zločina (da čujemo/saznamo istinu, ono što se desilo); borba protiv poricanja, upoznavanje sa uzrocima/kontekstom rata), proširivanje znanja, svesti zato što se drugi ne bave time ...

e) Javne prezentacije: spuštanje procesa na lokalni nivo, upoznavanje šire javnosti, podizanje svesti o univerzalnosti nasilja (nasilje kao globalni problem), promena vlasti u nekim mestima je otežala organizaciju javnih prezentacija...

3. Predlozi za dalji proces organizovanja ŽS:

- Posebni pripremni procesi za specifične radne, ciljne grupe – neke promene metoda rada,
- Širiti ideju preko socijalnih i društvenih mreža (Marija Penčić, Edvin KankaČudić)

- Info video spot – uneti izmene,
- Proces organizovanja ŽS spuštati još više na lokalni nivo u cilju upoznavanja sa idejom ŽS što većeg broja žena (naprimer Kruševac i manja mesta u okolini), Crna Trava (Ceca) – različitim vrstama strategija (prezentacije, kružoci),
- Uključiti u proces žene izbeglice, prognanice,
- Uključivanje žena iz manjinskih zajednica (Preševo – Leskovac, Vlasotince – Medveđa, Bujanovac),
- Uključivanje Romkinja Vojvodine (više nego do sada) i Mađarica,
- Jačanje feminističkog pokreta (solidarne koalicije sa radnicama, sindikalkama, saradnja sa ženskim grupama koje se bave nasiljem nad ženama); konsultovati već urađena istraživanja, uspostaviti tešnje kontakte sa radnicama, sindikalkama, itd.

4. Konkretni dogovori i buduće aktivnosti - Ženski sud: feministički pristup pravdi

- Radni konsultativni sastanci ŽS

Radni konsultativni sastanci po raznim temama biće zakazani na Radnom konsultativnom sastanku **09. marta**, u Beogradu kada će se dogovoriti termini i mesta održavanja narednih sastanaka, vezanih za dalji rad na organizovanju Ženskog suda za Srbiju.

Na drugoj radionici je pripremljen plan obeležavanja 8 marta. Aktivistkinje, njih oko petnaestak, su na plenarnom sastanku izneli predlog, koji je prihvaćen. Dogovoreno je da 8 mart i ove godine bude posvećen radnim pravima žena, a da slogan bude: „**Zašto država spava, kada se krše moja radna prava**“ s tim da fokus bude na značajnom odstupanju prakse od onoga što je predviđeno zakonom.

Rad je završen **feminističkim maskenbalom** i promocijom knjige poezije **Ramiza Berbića**, u okviru „male“ izdavačke edicije Mreže ŽuC, **P(j)esnice i P(j)esnici**. O pesničkoj knjizi su govorile/i: *Sabina Talović i Edvin Kanka Čudić*.

Poslednjeg radnog dana su aktivistkinje i aktivisti razovarali o **aktivnostima u narednom periodu** (period do letnjeg raspusta), a na osnovu predloga koje su pripremili Staša Zajović i Miloš Urošević. Člancama Mreže je sugerisano da se za određene aktivnosti, poput posećivanja mesta zločina, praćenja suđenja, prijavljuju pravovremeno.

Zbog kratkoće vremena i nemogućnosti da predstave svoja izlaganja, tri aktivistkinje su ih priložile i to: **Tamara Kaliterna** (*O bilansu rada Haškog tribunala*), **Staša Zajović** (*O protestnim pokretima u Španiji*) i **Snežana Tabački** (*O protestima u Makedoniji*). Izlaganja su data u **Aneksu ovog Izveštaja**.

Izveštaj priredila: Snežana Tabački
Sarađivali: Miloš Urošević, Danica Pupovac, Staša Zajović, Saša Kovačević, Goran Lazin

ANEKS

Tamara Kaliterna je priredila bilans rada Haškog tribunala od 1993. do 2013. U tekstu se između ostalog kaže da je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju/Haški tribunal osnovao Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija, 25. maja 1993. godine. Haški tribunal je bio prvi sud za ratne zločine koji su osnovale Ujedinjene nacije, kao i prvi međunarodni sud za ratne zločine nakon sudova u Nirnbergu i Tokiju. Na optužnicama MKSJ su bili šefovi država, predsednici vlada, načelnici generalštabova, ministri unutrašnjih poslova. Optužnice MKSJ bave se zločinima počinjenim u razdoblju od 1991. do 2000. nad pripadnicima raznih etničkih grupa u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, na Kosovu i u Makedoniji. U Haškom sudu je optuženo 161 lice. Nabrojana su i neka od dostignuća Haškog tribunala:

Haški tribunal je hiljadama žrtava pružio mogućnost da se njihov glas čuje i da govore o svojim patnjama. Mnoge žrtve su pokazale izuzetnu hrabrost svedočeci o svojim potresnim iskustvima. Više od 4.000 svjedoka ispričalo svoje priče u sudnici;

Haški tribunal saraduje s sudovima u regiji tako što im prosljeđuje dokaze i sudsku praksu, te prenosi znanja; ubrzao je osnivanje specijalizovanih sudova za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji;

Haški tribunal je ključne činjenice o zločinima, koje su bile predmet spora, utvrdio izvan razumne sumnje; uz dokaze predočene na suđenju, utvrđivanju činjenica uveliko su doprinijela priznanja optuženih; priznanja krivice su i izvor dodatnih dokaza koji bi inače bili nedostupni;

Haški tribunal je ostvario značajan napredak u vezi s pravnom regulativom i kažnjavanjem seksualnog nasilja u ratu - definisao je silovanje u ratu kao ratni zločin;

Svjedočenja preživjelih su od presudne važnosti u predmetima gdje ima vrlo malo dostupnih dokumentiranih dokaza koji bi ukazivali na umiješanost počinitelja zločina;

Utvrdivanje činjenica o zločinima u bivšoj Jugoslaviji od ključnog je značaja za borbu protiv negiranja i za sprečavanje pokušaja revizionizma;

Haški tribunal je stvorio bazu podataka koja sadrži kompletnu sudsku praksu i omogućava pristup ogromnoj količini sudskih dokumenata u međunarodnom procesnom i krivičnom pravu;

Haški tribunal je precizirao ključna obilježja krivičnog djela genocida, utvrdio je da porobljavanje i progon predstavljaju zločine protiv čovječnosti;

Haški tribunal je dao brojne doprinose u pogledu zaštitnih mjera za svjedoke, tajnosti i objelodanjivanja informacija relevantnih za nacionalnu bezbjednost država.

Staša Zajović je priredila analizu protestnih pokreta u Španiji. Prvi je Pokret 15 – M: Indignados/Ogorčeni, koji se vezuje za mirne demonstracije koje su počele u Španiji u vreme lokalnih izbora 15. maja 2011. Tada su prvenstveno mladi, a potom građani/nke svih dobi izašli na ulice, bojkotujući izbore. Na ovim izborima izgubila je vlast PSOE i njen lider, Zapatero. Pokret se zove Ogorčeni/Indignados zbog nezadovoljstva i ogorčenosti parlamentarnom demokratijom i ekonomskim problemima, posebno visokom stopom nezaposlenosti među mladima (oko 43%). Pokret Indignados čine ljudi iz svih socijalnih slojeva; to su najvećim delom građani/nke koji već odavno smatraju da je politička klasa jedan od najvećih problema u Španiji, ali i šire. Oni/e su saglasni da je u krizi parlamentarna demokratija, da moć korporacija i finansijskog kapitala direktno dovodi do smanjenja javne potrošnje, sve veće ugroženosti socijalnih prava i rasta siromaštva. Pokret Indignados je oblik direktne demokratije, trgovi postaju mesta građanskih skupština, gde građani direktno donose odluke na plenumima o raznim segmentima života, nema lidera pokreta, a partijskim liderima nije dozvoljeno da govore i propagiraju svoju ideologiju. Pored socijalnih problema Indignados su jasno protiv rasta vojnih izdataka, naoružanja, militarizacije. Indignados zahtevaju duboke promene, smatraju da su političari u rukama bankara, da savremena demokratija ne funkcioniše i da mora da pretrpi korenite promene. Odlike ovog pokreta su još nenasilje i upornost (“Vamos lentos porque vamos lejos” (Idemo polako zato što idemo daleko!)); kapilarnost i horizontalnost - na hiljadama mesta građani zajedno promišljaju/razmišljaju o tome “šta činiti?”; postoji podrška i solidarnost prema siromašnima, imigrantima, zajednička proizvodnja alternativa putem kolektivne refleksije, razmene, rasprave...

Pokret 15-Oktobar 2011 znači internacionalizacija nenasilnog bunta i solidarnosti. Pokret Indignados se za samo pet meseci proširio po svetu a 15. oktobra je doživeo svetsku slavu. Ukratko, 15. oktobra protest je organizovan u 951 grada u 82 zemlje. Prvi put u svetu građanska inicijativa uspjela je da koordinira globalnu akciju – globalni odgovor na finansijsku krizu. Zahtevi ovog pokreta uživaju simpatije najvećeg dela javnosti koja podnosi ogromne žrtve zbog nejednake raspodele bogatstva. U Španiji su ljudi protestovali u 80 gradova i to pod sloganom „Ujedinjeni u globalnoj promeni“ – protestujući protiv političara, banaka, finansijskog kapitala, kresanja troškova za obrazovanje i zdravlje, kao i protiv nezaposlenosti. Uglavnom su protesti svuda prošli bez nasilja sem u Rimu i Njujorku, gde je došlo do sukoba policije i demonstranata.

Pod naslovom „Čudo u Marinaledi: Neka kapitalistu plaćaju ovu krizu“, Javier Marias je u „El Paisu“ objavio da je oko dvesta aktivista sindikata SAT (Andalužanski radnički sindikati) 15. avgusta 2012. predvođenih Juan Sančes Gordiljom (sindikalistom i gradonačelnikom Marinalede, poslanikom IU/Ujedinjene levice u pokrajinskom parlamentu Andaluzije) preuzelo odgovornost za krađu, tj. eksproprijaciju u više supermarketa u Sevilji. U ime organizatora akcije Sančes je rekao: „Ovo je čin eksproprijacije, neka ovu krizu plaćaju kapitalisti“. Namirnice su podelili narodnim kuhinjama i najsiromašnijim građanima Sevilje. Narednih dana aktivisti istog sindikata su sličnu akciju su izveli u još nekim gradovima u Andaluziji (Kadis), policija se spremala da ih hapsi, ali građani su to sprečili, a uprava supermarketa je poklonila sve što su sindikalisti nameravali da ‘prisvoje’. Svakodnevno raste broj osoba, pre svega aktivista sindikata i levičarskih udruženja, koje, u znak solidarnosti sa inicijativom i ogorčenosti zbog najavljenih hapšenja, sebe prijavljuju policiji (autoinkulpacija). Oni/e smatraju da je „krađa“ nenasilni i simbolički čin građanske neposlušnosti protiv socijalnih nepravdi. Prema informacijama od januara 2013. zbog ovih akcija pokrenute su krivične prijave protiv 500 sindikalista/kinja, ali svi izražavaju neposlušnost pred sudijama – odbijaju da govore i sudije ne znaju šta će sa njima!

Marinaleda se nalazi 110 km od Sevilje, a 90 km od Kordobe. Od kada je Sančes Gordiljo gradonačelnik (1979.) Marinaleda nikad nije imala nijednog nezaposlenog. Do tada se 90% zemljišta nalazilo u rukama 2% bogatih robo/vlasnika, a od 1976. narod u Marineledi (oko 3.000 ljudi) se

organizovano i svakodnevno borio i vlasti su morale da im ustupe 1.200 hektara kao 'narodno vlasništvo', stvoreno je 8 zadruga, svi u gradiću su se zaposlili, svi primaju istu platu (oko 50 eura dnevno), međusobno se pomažu...Onima koji dolaze ili nemaju stan, iz/daju se socijalni stanovi i to po ceni 15 eura mesečno ili na isti iznos kredita na 60 godina! Od 1979. nije bilo nijednog čina nasilja protiv imigranata.

Gradonačelnik Gordiljo (1952.) je doktor antropologije, živi u Marinaledi sa nadničarkom. Prema informacijama sa kraja januara 2013. sindikat SAT koji premašuje 20.000 članova sredstva skuplja članarinom i koncertima jer najpoznatiji pevači/ce i uopšte umetnici/e bliski idejama SAT-a, besplatno pevaju i tako pomažu ove sindikate i ceo pokret. Marinaledu smatraju 'komunističkom' i/ili 'anarhističkom' zajednicom. „Nas inspiriše i Gandijeva nenasilna borba i nikad nećemo prestati da uznemiravamo vlast“, kaže Diego Kanjamero/Diego Canamero, lider SAT-a.

Snežana Tabački je pripremila izlaganje o makedonskoj pobuni. Ona je potsetila da je pobuna počela 24 decembra 2012. Hiljadu demonstranata je došlo ispred makedonskog parlamenta tokom sednice na kojoj je vladajuća VMRO-DPMNE bila spremna da usvoji budžet u iznosu od 2,4 milijarde evra. Opoziciona SDSM tražila je budžetske rezove u iznosu od 196 miliona evra, navodeći kao razlog oslabljenu ekonomiju. Demonstranti su bili podstaknuti od strane lidera SDSM Branka Crvenkovskog, koji je izjavio da će se vladajuća stranka „suočiti sa bitkom“ ako pokuša da usvoji neizmenjeni budžet. Ispred zgrade Sobranja još od ranog jutra su počele da se skupljaju dve suprotstavljene „armije“ stranačkih vojnika – tzv. Narodni front (podržavaoci vladajuće stranke) i Savez za budućnost (pripadnici ujedinjene opozicije). Okupljeni su zasipali jedni druge kamenicama, jajima i flašama, a povređeno je najmanje 11 osoba. Razdvajali su ih kordoni specijalaca (prema nekim informacijama, većina njih albanskog porekla, što je kuriozitet svoje vrste), i tako sprečili bliske susrete i veće nasilje. Istovremeno, unutar zgrade parlamenta odvijao se drugi čin političke drame. Uvertira je trajala nekoliko dana u parlamentarnim komisijama koje su raspravljale o budžetu, uz uzajamne blokade i sukobe. Svakako, budžet je bio samo povod, a ne istinski razlog za eskalaciju duboke stranačke netrpeljivosti. Na površini je izgledalo da se sukob kreće oko teze vlasti da bez blagovremenog donošenja budžeta država neće biti u stanju da na vreme vrati dospevajući dug prema inostranim kreditorima i da osigura funkcioniranje javnih službi, dok je opozicija tražila mere štednje i suprostavljala se izdvajanjima u neproduktivne svrhe (izgradnju spomenika, između ostalog, mada je čitav projekat poznat kao “Skopje 2014” već realizovan).

U skupštinskoj sali su opozicioni poslanici probali da blokiraju usvajanje budžeta uvođenjem preko 1.200 amandmana. Izbila je i tuča. Po naređenju predsednika Sobranja, Veljanoskog, opozicioni poslanici su bili izgurani iz sale od strane službenog obezbeđenja. Pre toga, sa galerije su već bili odstranjeni novinari, dok je predsednik udruženja novinara koji se jedini opirao bio na silu izvučen u hol. Vlast je arogantno manifestovala silu. Većina posmatrača je ovo s pravom ocenila kao sumrak demokratije. Budžet je potom usvojen sa 64 prema 4 glasa, u parlamentu koji ima 120 poslanika. Protivnici vlade su potom najavili kampanju građanske neposlušnosti u znak protesta zbog usvajanja budžeta i, kako su rekli, surove taktike eliminisanja debate. Grupa koja sebe naziva Alijansa za budućnost, koja uključuje rukovodstvo SDSM, organizovala je potom blokade na putevima u Skoplju, Strumici i Ohridu, kao prvi znak te kampanje.

Lider opozicije, bivši predsednik republike Crvenkovski je proglasio makedonski „5. oktobar“ i rušenje „makedonskog Miloševića“ metodama ulične demokratije. Protesti su se nastavili, ali je njihova masovnost bila manja nego što je opozicija želela. Tokom ključnih zbivanja, albanski poslanici, stranke, kao i većina građana albanske nacionalnosti stajali su po strani, ne pronalazeći nikakav razlog da se priklone jednoj ili drugoj strani. To je najbolje opisao albanski političar koji je citirao narodnu izreku “mi ne igramo na tuđu muziku”, što drugim rečima znači da se borba protiv “režima i diktatora”, kako govore opozicionari, ne tiče albanskih građana, kao da oni žive u izdvojenom političkom svemiru. Jedini izuzetak je bila mala grupa albanskih intelektualaca koji su u otvorenom pismu osudili ponašanje albanskih poslanika i političara.

Opozicija je tvrdila da će ostati na tvrdom stavu bojkota parlamenta, ali i da će svim sredstvima onemogućiti održavanje lokalnih izbora, ukoliko se istovremeno ne održe i parlamentarni. Poslednji protesti makedonske opozicije održani su 3 februara. Ponovo su blokirane saobraćajnice glavnog grada Makedonije. Konvoj vozila opozicije prošao je ispred zgrade makedonske skupštine i zaustavio se ispred zgrade vlade, blokirajući centralni trg u Skoplju. Demonstranti su potom izašli iz vozila uzvikujući slogane upućene protiv vlasti. Učestvovalo je oko 2.000 pristalica opozicionog Socijaldemokratskog saveza Makedonije (SDSM) i njihovih pet partnera iz makedonskog političkog korpusa. Prema izveštajima medija u blokadi su bile i saobraćajnice širom zemlje.

Generalni sekretar Socijaldemokratske unije Andrej Petrov, u izjavi medijima, kazao je da je "to bio konvoj otpora, koji je obišao ceo grad i zaustavio se ispred zgrade vlade, koja je odgovorna za stanje u državi". Zahvalio se građanima Skoplja koji su pružili podršku. Petrov je kazao da opozicija zahteva održavanje prevremenih izbora u Makedoniji i da se oni, ukoliko se ne održe demokratski i pravedni prevremeni parlamentarni izbori, neće vratiti u parlament niti učestvovati na lokalnim izborima.

Na blokadama u Skoplju bilo je kompletno rukovodstvo SDSM i Koalicije "Savez za budućnost". Lider SDSM Branko Crvenkovski je rekao da će polučasovne blokade ključnih saobraćajnica biti nastavljene. Potpredsednik SDSM Gordan Georgiev rekao je da je to odgovor opozicije na **dešavanja od 24 decembra, kada su novinari i opozicioni poslanici izbačeni iz makedonskog parlamenta**, a zatim bez rasprave usvojen budžet za 2013. godinu. On je rekao da će taj otpor biti nastavljen nizom akviznosti, od kojih će se neke dogoditi i bez najava.

Akteri događaja, po oceni Biljane Vankovske, nemaju ni demokratskog kredibiliteta (mada formalno raspolazu legitimitetom), ni demokratske kulture. To potvrđuje činjenica da su se tog dana na ulicama Skopja našle samo grupe stranačkih vojnika, ali ne i građani, jer nisu spremni da se sukobljavaju zbog nečije gole borbe za vlast.

Politička netolerancija, pa i mržnja, je najvidljivija kod stranaka iz istog etničkog bloka. Vladajuća stranka pobeđuje na svim izborima od 2006, koristeći uspešan miks populizma, nacionalizma, te braneći ime države i dozirajući socijalne subvencije za određene grupe građana. Opozicija gubi nadu da će doći na vlast izborima. Stoga, ona postaje nestrpljiva i odlučna da proba da se na vlast vrati sa ulice, preko radikalizacije situacije. Njen neuspeh je međutim, u tome što ne samo da ne uspeva da privuče sebi Makedonce, nego je definitivno odgurnula od sebe i potencijalne albanske koalicione partnere. Čak i kada bi kojim slučajem pala vlada, kaže Vankovska, makedonski opozicioni front neće lako naći saveznika na albanskoj strani zbog teških reči izrečenih tokom poslednje debate o nepoverenju vladi, koja je socijaldemokrate prikazala u nacionalističkom svetlu (verovatno u nadi da će tako skupiti više simpatija kod Makedonaca). Stoga, poziv Crvenkovskog na masovnu građansku neposlušnost nije izazvao veliku reakciju. Građanima je poznato da su u udruženoj opoziciji partneri Crvenkovski i Georgievski, ljudi koji su godinama bili protivnici, uzajamno se vređali, a koji i nadalje nemaju zajedničku platformu.

To razlikuje makedonsku pobunu od demonstracija u Sloveniji gde su nezadovoljni građani u velikom broju, a ne suprotstavljene stranke, ustali zbog loše vođenja politike.

Tokom dvadeset i nešto godina od osamostaljenja, bila je prisutna teza da su međuetnička i međukonfesionalna netrpeljivost duboko ukorenjene i da predstavljaju najveću pretnju miru i budućnosti Makedonije. 24 decembar i događaji kasnije, sudeći po ocenama analitičara, govore da bi intra-etnički konflikt između (stranački podeljenih) Makedonaca mogao predstavljati daleko opasniju pretnju.